

19. YÜZYILDA OSMANLI TARIMINDAKİ DÖNÜŞÜMÜN YEREL BASINDAN İZLENMESİ: TUNA VİLAYET GAZETESİ ÖRNEĞİ¹²

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt, 11, Sayı 22, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Makale Gönderim Tarihi: 16.07.2020 Yayına Kabul Tarihi: 03.12.2020

Cüneyt İPTEŞ

Arş. Gör.
Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kars, Türkiye
cuneytiptes@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9108-2686

ÖZ | Sanayi devrimi öncesinde ülke ekonomilerinin tarım sektörü ağırlıklı yapısı Osmanlı Devleti'nde de mevcuttur. Buna göre klasik dönemde ülke ekonomisinin esas belirleyicisi tarım sektörüdür. Osmanlı tarım sektöründe çift-hane ve tımar sistemi, mahalli ve aynı nitelikleriyle, üretimde devamlılığın sağlanmasında, vergi gelirlerinin elde edilmesinde ve askeri giderlerin karşılanmasında aracı olmuştur. Osmanlı Devleti klasik dönemine ait bu kurumsal yapı Avrupalı devletlerin ekonomik, sosyal ve askeri alanlarda elde ettiği yenilikler sonrasında değişmeye başlamıştır. Tuna Vilayeti Osmanlı Devleti'nde yenileşme akımının şahit olduğu ilk yerlerdendir. Araştırmamızda bu gelişmeler Tuna Vilayetinin yazılı basını olan Tuna Vilayet Gazetesi ile incelenecektir. Tarım sektörü özelinde aktarılabilecek haberler dönüşüm hamlelerini yansıtmalarının yanında dönemin özelliklerini de içermektedir. Bu kapsamda tarımsal arazilerde mülkiyet anlayışı değişmiş, tarımda ticarileşme ve makineleşme yaşanmıştır. Memleket sandıkları tarımsal kredi mekanizmasını düzenlemek amacıyla kurulmuştur. Aşar vergisinin tahsil yöntemi mevcut şartlara göre yeniden düzenlenmiştir. Hayvancılık alanında ise hayvan hastalıkları konusu öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, tarım, Tuna vilayet gazetesi

JEL Kodu: N25, N55, N95

Alanı: İktisat

Türü: Araştırma

DOI: 10.36543/kauibfd.2020.041

Atıfta bulunmak için: İptiş, C. (2020). 19. yüzyılda Osmanlı tarımındaki dönüşümün yerel basından izlenmesi: Tuna vilayet gazetesi örneği. *KAÜİBFD*, 11(22), 953-972.

¹ İlgili makale ““Tuna Vilayet Gazetesi” Işığında 19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisinde Dönüşüm” adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmasından türetilmiştir.

² İlgili çalışmanın etik kurallara uygunluğu beyan edilmiştir.

MONITORING OF THE TRANSFORMATION IN OTTOMAN AGRICULTURE IN THE 19TH CENTURY FROM THE LOCAL PRESS: EXAMPLE OF TUNA VILAYET NEWSPAPER

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUJEASF
Vol. 11, Issue 22, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Article Submission Date: 16.07.2020

Accepted Date: 03.12.2020

Cüneyt İPTEŞ
Research Asistant
Kafkas University
Faculty of Economics and
Administrative Sciences
Kars, Turkey
cuneytiptes@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9108-2686

ABSTRACT

Prior to the industrial revolution, the agriculture sector dominated structure of the country's economies also existed in the Ottoman State. According to this, agriculture sector is the main determinant of the country's economy in the classical period. The çift-hane and tımar systems in the Ottoman agriculture sector, with its local and in-kind qualities, has been a means of ensuring continuity in production, obtaining tax revenues and meeting military expenses. This institutional structure belonging to the classical period of the Ottoman Empire started to change after the innovations that European states gained in economic, social and military fields. The Danube Province is one of the first places where the trend of innovation was witnessed in the Ottoman State. In our research, these developments will be examined with the Tuna Vilayet Newspaper, which is the printed press of the Danube Province. The news to be conveyed specifically for the agricultural sector reflects the transformation moves and includes the characteristics of the period. In this context, the understanding of ownership has changed in agricultural lands, commercialization and mechanization have been experienced in agriculture. Memleket sandıkları were established to regulate the agricultural credit mechanism. The collection method of aşar tax has been rearranged according to the current conditions. In the field of animal husbandry, animal diseases come to the fore.

Keywords: Ottoman, Agriculture, Tuna Vilayet Newspaper

Jel codes: N25, N55, N95

Scope: Economics

Type: Research

Cite this Paper: İpteş, C. (2020). Monitoring of the transformation in Ottoman agriculture in the 19th century from the local press: example of Tuna vilayet newspaper. *KAUJEASF*, 11(22), 953-972.

1. GİRİŞ

Osmanlı araştırmaları klasik dönem ve yenileşme dönemi bağlamında yapılmaktadır. Klasik dönemde kurumlar geneli itibari ile Anadolu coğrafyasının, İslam kurumlarının ve Türk örf ve adetlerinin etkilerini barındırmakla birlikte imparatorluğun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte oluşturulmuştur. Bu özgün yapı tarım sektöründe de görülebilmektedir.

Sanayi öncesi toplumlarında ekonomilerin tarım sektörüne bağımlılığı Osmanlı Devleti'nde de mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında klasik dönemde ekonominin temel belirleyicisi tarım sektörüdür.

Çift-hane ve tımar sistemi ile Osmanlı maliyesi, askeriyesi ve tarımsal üretimi organize edilmiştir. Bu sayede üretimin devamlılığı sağlanmış, üreticiler vergilendirilmiş ve tımarlı sipahilerin geçimleri temin edilmiştir.

Klasik dönemde miri arazi rejimi hakim kılınmıştır. Arazilerin mülkiyetinin devlete ait olduğu bu anlayışta toprağın işlenmesi hakkı reayaya bırakılmıştır. Çoğunlukla küçük ölçekli işletmelerin görüldüğü Osmanlı tarımında köylülerin sermayesiz olması piyasada kredi talebi meydana getirmiştir. Kredi ilişkileri sonucunda görülen yüksek faiz ve tefecilik köylüleri zor durumda bırakmıştır. Bu dönemde tarımda makineleşme bulunmamakla birlikte ticari üretim de yaygın değildir.

Osmanlı Devleti'nde yenileşme döneminde tarım sektörünün yeniden örgütlenmesi süreci ile birlikte vergilendirme konusuna değinmek gerekmektedir. Nakdi ekonominin ağırlık kazanması ile iltizam ve malikane uygulamaları Osmanlı maliyesi için önemli hale gelmiştir. 1858 Arazi Kanunnamesine kadar tımar sistemi varlığını sürdürse de iltizam uygulaması ile vergi gelirleri müzayedeler ile birkaç yıllığına satılmış, malikane uygulamasında ise kayd-ı hayat şartı kabul edilmiştir.

1858 Arazi Kanunnamesi miri arazi rejimi sonrasında tarımsal arazilerde mülkiyetin temel belirleyicisidir. Bu Kanunname ile miri arazi rejimi terk edilerek kişilere özel mülkiyet hakkı tanınmıştır. Tarımda yaşanan ticari üretim ise yine Avrupa ekonomileri ekseninde değerlendirilebilir. Avrupa pazarlarında Osmanlı tarımsal üretimine artan talep reayanın üretim yapısında değişimleri beraberinde getirmiştir. Batı Anadolu'daki pamuk üretimi bunun en güzel örneğidir. Pulluk kullanımı makineleşme adımlarının ilki niteliğindedir. Daha kapsamlı makineler mevcut olsa da Osmanlı coğrafyasında yaygınlaşması gerçekleşmemiştir.

Tarımsal kredi alanındaki ilerleme Midhat Paşa'nın girişimleri sonrasında memleket sandıkları ile sağlanmıştır. Memleket sandıkları ile yüksek faiz ve tefecilik sorunları bulunan köylülere düşük faizli krediler verilmiştir.

Aşar vergisinde ise Tanzimat'ın ilanından sonra farklı vergi toplama yöntemleri denenmiştir. Genel anlamda yüzde onluk oranda alınan bu vergi tarım sektörünün vergilendirilmesinde önemlidir.

Gazete haberlerinden görüldüğü üzere hayvancılık alanında en fazla haber hayvan hastalıkları ile ilgilidir. Hastalıklar sonucunda mevcut hayvan varlığında azalmalar görülmüştür. Aşılama gibi tedbirler alınarak ekonomik zararın artması önlenmek istenmiştir.

19. yüzyılda Tuna Vilayeti incelemeleri kapsamında yapılan çalışmalara bakıldığında ilk olarak 1991 yılında Uygur Kocabaşoğlu tarafından yazılan "Tuna Vilayet Gazetesi" makalesine değinilebiliriz. İlhan Ekincinin "Tuna Komisyonu ve Tuna'da Ticaret (1856-1883)" başlıklı doktora tezi 1998 yılında yazılmıştır. 2004 yılında Bekir Koç "Midhat Paşa'nın Niş ve Tuna Vilayetlerindeki Yenilikçi Valiliği" başlıklı makalesini yayınlamıştır. Osman İbrahimov'un "Tuna Vilayet Gazetesi (1865-1866)" adlı yüksek lisans tezi 2006 yılında yayınlanmıştır. 2007'de Mehmet Çelik "Balkanlar'da Tanzimat: Midhat Paşa'nın Tuna Vilayeti Valiliği (1864-1868)" başlıklı yüksek lisans tezini yayınlamıştır. Kamil Çolak'a ait "Tuna Gazetesi Perspektifinden Tuna Vilayeti'ndeki 1873 Tarihli Kolera Salgını" makalesi 2011'de yayınlanmıştır. 2012 yılında Gökçen Coşkun Albayrak'a ait "19. Yüzyılda Osmanlı Tunası'nda Ticaret" başlıklı doktora tezi yayınlanmıştır. Kadir Acar 2013 yılında "Osmanlı Devleti'nde Bir İdari Reform Denemesi: Tuna Vilayeti (1864-1867)" adlı doktora tezini yayınlamıştır. 2016'da ise "Tanzimat Reforms Reconsidered: The Case Study of Tuna Province (1856-1868)" başlıklı doktora tezi Yalçın Murgul tarafından yayınlanmıştır.

"19. Yüzyılda Osmanlı Tarımındaki Dönüşümün Yerel Basından İzlenmesi: Tuna Vilayet Gazetesi Örneği" başlıklı çalışma ise aktarılan literatürden farklı olarak 19. yüzyıl Osmanlı tarımında yaşanan gelişmelere odaklanmıştır. Bu kapsamda aktarılabilecek izlenimler Tuna Vilayet Gazetesi'nde yer alan haberlerle sınırlı tutulmuştur. Haberlerin yerel basından takip edilmesi sayesinde dönüşümün yerele ve topluma yansımaları görülebilmektedir. Gazeteden elde edilen bilgilerle dönemin tarımsal yapısı aktarılmaya çalışılmıştır.

2. TUNA VİLAYETİ VE TUNA VİLAYET GAZETESİ

Makalenin coğrafi inceleme alanını oluşturan Tuna Vilayeti Osmanlı

fetihleri öncesinde Bulgarların hakimiyeti altındadır. Veziriazam Çandarlı Ali Paşa'nın Sultan Murat I. tarafından görevlendirilmesi sonrasında Bulgar bölgesinde ilk fetihler görülmeye başlanmıştır (Yalçinkaya, 2006, s. 321-322). Klasik dönemdeki Osmanlı hakimiyeti 19. yüzyılda zamanla etkisini kaybetmeye başlamıştır. 1841 yılında vergiler nedeniyle başlatılan isyan kısa sürede bastırılmışsa da 1849 yılındaki isyan iki yıl kadar sürmüştür. Bu gelişmeler sonrasında Osmanlı merkezi yönetimi otoritenin yeniden inşası amacıyla 1864 yılında Vilayet Nizamnamesini ilan etmiştir. Midhat Paşa geniş yetkilerle Tuna Vilayeti valilik görevine atanmıştır (Yalçinkaya, 2006, s. 326-327).

1864 Vilayet Nizamnamesi yapısı itibariyle Fransız idari teşkilatı örnek alınarak hazırlanmıştır. Tecrübe edilmesi amacıyla Rusçuk, Vidin ve Niş eyaletleri birleştirilerek Tuna Vilayeti ihdas edilmiştir. Nizamname ile adil ve refah sağlayan idare amaçlanmıştır (Karal, 1988, s. 154-155).

Vilayet sisteminin ilk olarak Tuna bölgesinde uygulanmasında bölgenin konumu etkili olmuştur. Avrupa üzerinden gelecek herhangi bir askeri tehditte ilk olarak Tuna ve Balkan boylarının geçilmesi gerekmektedir. Tuna Nehri yapısı itibariyle doğal engel niteliğindedir. Tuna Vilayeti Balkanlar ve Rumeli coğrafyasının hakimiyetinin sağlanmasında, Edirne ve İstanbul'a geçişte önemli bir kara parçası konumundadır (Acar, 2013, s. 51).

Tuna Vilayeti'nin ekonomik özelliklerine bakılacak olursa Osmanlı Devleti'nin genel yapısını yansıtmaktadır. Tahıl üretimi yaygın olmakla birlikte bağcılık, meyve, yağlı tohum, bakliyat ve lahana üretimi yapılmıştır (Palairat, 2000, s. 66).

İlk olarak 14 Mart 1865 tarihinde basılan Tuna Vilayet Gazetesi ise bölgesel bir yayın organı niteliğindedir. İlk sayılarında haftada bir gün olmak üzere çarşamba günleri neşrolunan gazete zamanla haftada iki sayı olarak basılmıştır. Gazetede konuları itibariyle ekonomi, ticaret, ulaşım, sosyal hayat, Osmanlı Devleti ile ilgili haberler, dış ülkelerle ilgili haberler ve ilanlar yer almaktadır.

Tuna Vilayet Gazetesi Tuna Vilayeti'nde yoğunlukla yaşayan Bulgar nüfus da göz önünde bulundurularak Bulgarca olarak da basılmıştır. Gazetenin senelik üyelik ücreti 40, altı aylık üyeliği 20 kuruş olarak belirlenmiştir. Haftalık nüsha bedelleri ise 40 paradır. Vilayet dışından gazeteye talep olunması durumunda ise okuyucu posta bedelini karşılamak zorundadır. Altı aylık ve senelik üyeliklerde vilayet matbaasına müracaat edilmesi gerekmektedir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 1).

Tuna Vilayet Gazetesi'nin 1-52. sayıları İstanbul'da bulunan Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Ayrıca www.tufs.ac.jp.comon sitesinde 280-343, 345-349, 353-354 numaralı sayıları bulunmaktadır.

3. TUNA VİLAYET GAZETESİ VE OSMANLI TARIMINDA DÖNÜŞÜM

3.1. Tuna Vilayeti'nde İltizam Sistemi ve Müzayedeler

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin askeri, siyasi ve ekonomik alanlardaki etkinliği kaybedilmeye başlanmıştır. Tımar sisteminin çözülmeye başladığı bu dönemde merkez maliyesi de baskılarla karşılaşmıştır (Tabakoğlu, 2012, s. 302). Bir yandan Avrupalı devletlerle yapılan ticari anlaşmalarla Osmanlı tarımı pazar ekonomisine eklenirken diğer yandan da Osmanlı merkezi yönetimi ve maliyesi için köylülük ve küçük üreticilik önemini korumaya devam etmiştir (Pamuk, 1984, s. 19-36). Osmanlı yönetiminin tarımsal alanda köylülüğe önem vermesi temel anlamda elde edilen vergi gelirleri ile ilişkilendirilebilir. Osmanlı Devleti'ndeki bu üretim yapısı mali kaygılarla devam ettirilmek istenmişse de verginin toplanmasında değişiklikler görülmüştür. Bunlardan birisi de iltizam sisteminin yaygınlaşmaya başlanmasıdır.

İltizam sistemi, devlete ait gelirlerin belirli yıl müddetince şahıslara devri işlemini yansıtmaktadır (Genç, 2000, s. 154). Merkezi ordu teşkilatının oluşturulması sonrasında artan nakit ihtiyacı ile başlarda birkaç kalem için uygulanan iltizam sistemi süreç içinde ağnam, aşar, gümrük ve ihtisab alanlarında da görülür hale gelmiştir (Kazıcı, 2005, s. 176).

İltizam sisteminin uygulanmasını Osmanlı Devleti'nden önce görmek de mümkündür. İslam tarihinin ilk devirlerinde de uygulanan kabale sistemi benzer şekilde vergi tahsilinde kullanılmıştır. Yine Ebu Yusuf verginin devlet tarafından doğrudan tahsilini daha uygun bulmuşsa da iltizama yer vermiştir (İnalçık, 1959, s.44).

İltizam sistemi nakdileşen ekonomi çerçevesinde bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır (Tabakoğlu, 2007, s. 622). Ekonomik gereksinimler toplumsal alanda da yenilikleri beraberinde getirmiştir. İltizamda vergileme sürecinde yer alan mültezimler "örf" yetkilisi olmuşlardır (Batmaz, 1999, s. 252). İltizam sistemi genel anlamda vergilendirme sürecini kolaylaştırmıştır. Ancak vergi toplama yetkisinin özel kişilere devredilmesi vergilerin toplanmasında teknik ve parasal miktar açısından hem halka hem de maliyeye sorunlar oluşturmuştur (Küçükkalay & Çelikkaya, 2002, s. 887).

Vergilerin toplanması sürecinde ilk aşama müzayedelerdir. İlgili vergi çeşidine talip olan kişiler ödeyeceği zammı ve kefilleri belirtmek zorundadır. Müzayede örnekleri Tuna Vilayet Gazetesi'nde de yer almaktadır. Genellikle ilanlar kısmında yer alan müzayede haberlerinde iltizam bölgesi, vergi çeşidi, teklif edilen miktarlar açıklanmıştır. Bu kapsamda 22 Haziran 1865 tarihli Sünne kazası için verilen ilan şu şekildedir:

“Sünne kazasının 81 senesi değirmen rüsümü 500, dükkan rüsümü 2000, hayvan rüsümü 7500'e, toplamı 10.000'e çıktığından vilayet dahilinde işbu rüsuma talep varsa edeceği zammı ve vereceği kefilini bulunduğu mahal hükümetine ifade ve ibraz eylemesi ilan olunur.” (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 15).

Yukarıda belirtilen ilanla birlikte Niş sancağı canavar rüsüm bedeli 223.500 ve Sofya sancağı kazalarının canavar rüsüm bedellerinin 212.000 kuruşa çıktığı ilan edilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 15). Tuna Vilayet Gazetesi'nin 6 Temmuz 1865 tarihli sayısında ise bir önceki müzayedede 212.000 kuruş olarak belirlenen Niş sancağı canavar rüsüm bedeli yapılan zamla 233.500 kuruşa çıkmıştır. Sofya sancağı canavar rüsümü ise 8.000 kuruş artarak 220.000 kuruşa çıkmıştır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 17). Gazetenin 10 Ağustos 1865 tarihli sayısında ise Tulça sancağının canavar rüsümünün 35.100 kuruşa talibini bulduğu açıklanmıştır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 22).

Gazetede duhan ve tütün vergilerinin de iltizama verildiği görülmektedir. Dubnice kazasında 33.000 kıyye duhan ve 32.500 kıyye tütün kıyye başına 40 kuruşa iltizama verilmiştir. Bu vergilerde *“91 gün sonunda ödenmek”* şartı bulunmaktadır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 36).

Vergi miktarlarının müzayedeler sonunda belirlenmesi sürecinde mutasarrıflar önemlidir. Bu dönemlerde mutasarrıflar vergilendirme sürecinin kısa sürede tamamlanabilmesi için çaba göstermişlerdir. Örneğin Tuna Vilayet Gazetesi'nin 15 Haziran 1868 tarihli sayısında Tırnova mutasarrıfı Ali Bey'in aşar müzayedesini ve ihalesi için Selvi kazasından sonra Lofçe'ye gidecekleri; Vidin mutasarrıfı Aziz Paşa'nın İvrace kazası aşarını ihale ettikten sonra Berkofçe'ye geçtiği; Rusçuk mutasarrıfı Hilmi Efendi'nin Hezargrad aşarını ihale ettikten sonra Şumnu'ya gideceği; Rusçuk muhasebecisi Halil Mümtaz Efendi'nin ise Zıştovi kazası aşarını ihale ettikten sonra Niğbolu'ya gitmek üzere yola çıktığı aktarılmıştır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 281). Gazetede yer alan bir başka habere göre ise mutasarrıfların vergileri zamlı olarak ihale etmesi olumlu karşılanmıştır. *“müşarun ileyhin işbu himmetleri takdir ve tebrike şayandır”, “doğrusu efendi mumaileyhin şu himmetleri şayan-ı teşekkürdür”* şeklinde

yukarıda belirtilen kişilere teşekkür edilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 289).

3.2. 1858 Arazi Kanunnamesi ve Tuna Vilayeti'nde Arazi Satışları: İlk Örnekler

Klasik dönem Osmanlı Devleti'nde toprak mülkiyeti miri arazi rejimi ile açıklanabilir. Bu anlayışı dönemin fıkıh kitaplarından da tespit etmek mümkündür (Küçükkalay, 1999, s. 53). Osmanlı Devleti miri arazi rejiminin kurulmasında daha önce de var olan ikta sistemini örnek almıştır. Burada Osmanlı Devleti için belirtilmesi gereken husus ikta sisteminin daha da kullanışlı hale getirilerek fethedilen toprakların özelliklerine göre Osmanlı tımar rejimine dönüştürülmesi sürecidir (Cin, 1995, s.233).

Miri arazi rejiminin Osmanlı genelinde yaygınlaştırılması öncesinde toprakların mülk olarak temlik edilmesi ve malikane-divani sistemi uygulanmıştır. Mülk tımarların alınıp satılması, vakfedilmesi ve miras bırakılması serbest olmakla birlikte bu alanların sahipleri seferlere katılmak mecburiyetinde olmuşlardır. Malikane-divani sisteminde ise toprağın kuru mülkiyeti (rakabe) malikane sahibine ait olmuş, devleti temsil eden sipahiler "divani" adı ile vergileri toplamışlardır. Bu uygulamada da toprakların alınıp satılması, vakfedilmesi ve miras bırakılması serbest bırakılmışsa da ilgili işlemler kazaskerin onayına tabi tutulmuştur. Toprak mülkiyetlerinin belirli kişilerin elinde toplanması böylelikle engellenmek istenmiştir (Cin, 1995, s.234-239).

İmparatorluğun ilk dönemlerinde yukarıda belirtilen esaslar geçerli olmuşsa da miri arazi rejiminin yaygınlaştırılması ilk olarak Murat I. döneminde ele alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde ise bu alanda ilerlemeler kaydedilmiştir. İstanbul'un fethedilmesi sonrasında vakıf ve malikane topraklarının devlete mal edilmesi ve miri arazi rejimine dahil Fatih döneminde çıkarılan kanunname ile gerçekleşmiştir. Kanuni döneminde de Şeyhülislam Ebusuud Efendinin gayretleri ile miri arazi rejiminin genelleştirilmesi süreci devam etmiştir (Cin, 1995, s. 255-259).

Miri arazi rejimi anlayışını Osmanlı Devleti öncesi İslam devletlerinde de görebilmek mümkündür. İslam hukukuna göre fethedilen topraklar fey'el müslimin kavramı ile açıklanmış ve haraci toprak olarak kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise bunun yerine "kılıç hakkı" kavramının kullanıldığı görülmektedir (İnalçık, 1997, s. 145). Bu anlayış çerçevesinde topraklar öşri ve haraci olarak ikiye ayrılmıştır. Fethedilen bir alan Müslümanlar tarafından işleniyorsa öşri toprak olarak kabul edilmiştir. Burada vergilendirme sadece üretilen ürün üzerinden yapılmaktadır. Haraci topraklar ise gayrimüslimlere ait olmakla birlikte bu alanlardan haraç ödemesi alınmıştır (Kurt, 1999, s. 59).

Toprak mülkiyeti İslam hukuku açısından incelendiğinde rakabe, tasarruf ve istiğlal kavramları ile açıklama yapılabilir. Rakabe toprağın mülkiyetini ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nde toprağın esas mülkiyeti devlete aittir. Tasarruf reayanın toprağı işleme hakkını belirtir. Topraktan yararlanma hakkında ise istiğlal kullanılmaktadır (İnalçık, 1997, s. 148).

Tanzimat'ın ilanı sonrasında Osmanlı arazi mülkiyeti anlayışı değişmiştir. 1841 ve 1847 tarihleri sonrasında arazi tapuları verilmeye başlanmıştır. 1849 ve 1858 tarihlerinde ilan edilen kanun ve nizamnameler ile kişilere toprağın borç karşılığında satılabilmesi hakkı tanınmıştır. Özel mülkiyet hakkının tanınması ise 1858 Arazi Kanunnamesi sonrasında gerçekleşmiştir (Tabakoğlu, 2012, s. 305).

Osmanlı Devleti'nde arazi mülkiyeti anlayışının değişmesi öncelikle bu alanda toprak hukuku anlayışında birliğin sağlanmasına yöneliktir. Ayrıca tımar sisteminin etkisini yitirmesi ile toprakların denetimini mültezimler sağlamaya başlamışlardır. Bu değişim sonrasında suiistimaller görülmüş ve sorunlar giderilmek istenmiştir. Bunlarla birlikte Osmanlı köylüsünün toprak sahipliği güvence altına alınarak üretim artışı amaçlanmıştır. Avrupalı devletlerin talepleri de bu konu ile ilgili değinilmesi gereken bir başka etkidir. Osmanlı zirai üreticilerinin artı üretime geçmesi ve piyasaların nakdileşmesi bir sonraki aşamada sanayileşen ülkelerin ürünlerine talebi beraberinde getirecektir (Karal, 1988, s. 225).

1858 Arazi Kanunnamesi sonrasında arazilerin alım satım işlemleri gerçekleşmiştir. İpotek ve rehin hakkı tanınmış, arazi üzerine binalar yapılabilmüş ve şirketler mülk arazileri kullanabilmiştir. Yabancılar Hicaz bölgesi dışında arazi satın alabilmiştir (Koç, 2005, s. 63).

Arazilerde özel mülkiyet hakkının tanınması ve bu alanların alınıp satılabilmesi Tuna Vilayet Gazetesi'nde de görülebilir. Gazetenin 16 Ağustos 1865 tarihli sayısında Tırnova kasabası çevresinde Büklük Çayırı adıyla bilinen arazi satışa çıkarılmıştır. Arazinin her dönümü için üç yüz altmış beş kuruş talep edilmektedir. Adı geçen çayıra daha fazla para ödeyebilecek kişilerin hicri 81 senesi ağustos ayına kadar Tuna Vilayeti'nde bulunan mahalli hükümetlere tekliflerini bildirmesi ilan edilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 23).

Tuna Vilayet Gazetesi'nde arazi alım satımı ilanı ile birlikte bölge insanların ileriye dönük yatırım beklentilerini içeren haber de bulunmaktadır. Haberdan anlaşıldığı üzere Köstence kasabası fazla gelişmemiştir. Özel mülkiyetin kabulü sonrasında bölgeye yeni yatırımların yapılacağı, binaların inşa edileceği beklenmiştir. Ancak bu beklentiler gerçekleşmemiştir. Yatırım

imkanlarının artırılmasına yönelik kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre arazi satışlarını ilgilendiren müzayedelerde teklif sürelerinin uzatılmaması istenmektedir. Ayrıca ödenecek bedellerin kabul edilmesi sürecinde merkezi hazineye danışılmaması talep edilmiştir. Özel mülkiyet imkanlarının artırılması ile Köstence'ye yapılacak yatırımlar artırılmak istenmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 28).

Yukarıda belirtilen haberlerle birlikte gazetede miri arazilerin satışına yönelik ilanlar da bulunmaktadır. Gazetede geçen ilan metni şu şekildedir:

“... civarında vaki arazi-i miriyyenin tanzim olunan haritaları mucebince mağaza ve ebniye-i saire inşa olunmak üzere arşın hesabıyla bil-müzayede taliplerine satılacağı geçende beyan ve ilan olunmuştu. Arazi-i merkumenin şimdiye kadar müzayedesini icra kılınmış...”(Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 290).

Arazi satışları sonrasında gazete haberlerinden anlaşıldığı üzere Tuna Vilayeti'nde tapu sorunları yaşanmıştır. Bu hususta yaşanan karmaşanın giderilmesi amacıyla tapu belgelerinin ilgili makamlara onaylatılması şartı getirilmiştir. Bu işlemin yapılmaması halinde mülkiyet konusunda birçok sorunla karşılaşılacağı belirtilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 18).

3.3. Tarımda Ticarileşme ve Makineleşme: Tuna Vilayeti Örneği

Klasik dönem ve yenileşme dönemi Osmanlı Devleti'nde ekonominin esas belirleyicisi zirai sektör olmuştur. Tarımsal üretimdeki farklılaşma Tanzimat'ın ilanı sonrasında liberalleşme eğiliminin artmasıyla ilgilidir. Bu çerçevede tahsis ilkesinden vazgeçilmiş, serbest pazarlama imkanları artırılmaya çalışılmıştır (Tabakoğlu, 2012, s. 318).

Yenileşme döneminde Osmanlı zirai yapısında değişime neden olan etkenlerden biri de muhacir göçleridir. Muhacirlerin kırsal bölgelerde iskan edilmesi tarımsal ürünlerde üretim artışını sağlarken, şehirlere yerleştirilmesi ise talebi artırmıştır. Osmanlı tarım piyasasını etkileyen bir başka dış etmen ise Avrupa talebidir. Avrupa pazarlarına ürün ihraç imkanları geliştikçe iç üretim artmış, bu pazarlarda talep gerilemesi durumunda üretimde azalmalar yaşanmıştır (Quataert, 2006, s. 967).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde zirai alanda ticari üretimin artmasında yukarıda belirtilen etkenlerin yanında kent nüfusunun artmasına paralel olarak kırsal kesimde meydana gelen üretimde uzmanlaşma da etkili olmuştur. Tarımsal üreticiler kendi ihtiyaçları için ürettikleri tekstil ürünlerini pazardan tedarik ederek kalan vakitlerini tarıma ayırmaya başlamışlardır. Ayrıca demiryollarının inşa edilmeye başlanması ve tarımsal ürünlerin limanlara ulaştırma imkanlarının

artması da bu süreci desteklemiştir (Pamuk, 2014, s.127-128).

Napolyon Savaşları sonrasında Avrupa ile artan tarımsal ticaret serbest ticaret anlaşmalarının etkisiyle de genişleme ivmesini devam ettirmiştir. Bu dönemde özellikle Anadolu ve Suriye kıyıları Avrupa pazarları ile eklemleme süreci yaşamıştır. Ancak 1865-1891 yılları arasında Amerikan tahılının piyasaya girmesi ve tarımsal ürün fiyatlarının gerilemesi küçük tarımsal işletmelerin gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Avrupa ile olan tarımsal ticaretin artış ve azalış dönemlerindeki gelişmelerden Osmanlı merkez maliyesi de doğrudan etkilenmiştir (Pamuk, 1984, 108-112).

Tuna Vilayeti'nde ise 1840'lardan itibaren bölgenin ihracatında artışlar görülmüştür. Bulgar köylüleri ticari tarımdan elde edilen gelirlerle sipahisiz kalan tımar arazilerini satın almışlardır (Quataert, 2006, s. 968).

Zirai pazarlara ulaşma imkanları Tuna Vilayeti köylüsünü doğrudan etkilemiştir. Tuna Vilayet Gazetesi'ndeki haberler bunu destekler niteliktedir. Buna göre Sofya kazasının denize ve nehirlere uzak olması köylünün ürünlerini ihraç edememesine ve mallarının çürümesine neden olmaktadır. Yaşanılan bu sorunun çözümü amacıyla Dubnice ve Cuma kazaları içinde ve Siroz sancığında bulunan Münlük kazasında Karasu nehrine köprü inşa edilmiştir. Bölgenin ticari taşımacılığının yapıldığı Tuna Nehrine ulaşım amacıyla Berkofçe yolu yapılmıştır. Karasu nehri üzerine yapılan köprünün zarar görmesi ile ulaşım imkanları yeniden sınırlanmıştır. (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 23) Haberlerden de anlaşılacağı üzere tarımsal alanda bulunan ticaret ve ürünü pazarlama imkanları bölge üreticileri için bir faydayı ifade etmektedir. Bu ekonomik faydadan çeşitli sebeplerle mahrum kalınması, çiftçilerin ürünlerini satamaması gazete tarafından haber yapılmıştır.

Haberler dışında zirai ürünlerin fiyatları da haftalık olarak gazetenin son kısmında ilan edilmiştir. Bilgilendirme Rusçuk, Vidin, Varna, Tulça, Sofya ve Köstence kazalarındaki fiyatlara aittir. Ürün çeşitleri ise buğday (düşük, orta, yüksek kalite ayrımı bulunmakta), arpa, mısır, sadeyağ ve eritilmiş yağdır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 8-52).

Tuna Vilayeti'nde iskele bulunan yerlerde zahire alım satımı kontrat ve mukavelelerle yapılmıştır. Mukavelelerde yapılması mümkün olmayan maddelerin bulunması şikayetlere neden olmuştur. Bu gerekçe ile sekiz maddelik şartname hazırlanmıştır. (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 12). Bölgede alım satım işlemlerinin belirli kurallar çerçevesinde yapılmasının talep edilmesi ticari faaliyetlerin geliştiğini ve ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların azaltılmak istendiğini göstermektedir.

Yukarıda belirtilen regülasyonların yanında hububat ticaretinde İstanbul kilesinin ağırlık ölçüm aracı olarak kullanılması kabul edilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 2). Bu karar sonrasında ağırlık ölçüsü olarak kullanılan 20 kıyye, birim olarak 10 kileye denk hale gelmiştir. Tuna Vilayet Gazetesi miladi 28 Mart 1865 tarihli 3. sayısında yer alan habere göre harice nakledilen mallardan alınan vergiler %12'den %1'e düşürülmüştür (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 3). Bu haberle de gümrük vergilerinin düşürülmesi ile ihracata destek verildiği görülmektedir.

Tuna Vilayet Gazetesi haberlerinde tarımda ticarileşme yanında üretim sürecinde makine kullanılmaya başlanmasını izlemek de mümkündür. Buna göre pullukla beraber gelişmiş makineler üretimde kullanılmaktadır. 1868 tarihinde Tuna Vilayetine çift sürüp harman döken, hububat tanelerini ayırabilen makine getirilmiştir. Makinelerin tüm parçalarının getirildiği bildirilmiş ve nasıl çalıştığını görmek isteyen köylülerin sergilendiği çiftlikte bulunmaları talep edilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 288).

3.4. Memleket Sandıkları ve Tuna Vilayeti

Klasik dönem Osmanlı Devleti zirai kredi mekanizması teşkilatlanmamış bir piyasa olarak görülmektedir. Klasik dönemde borç işlemleri temelde üç şekilde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki nakit borç verilerek kredi sisteminin oluşturulmasıdır. İkincisinde ise üretimde kullanılacak malların kredi olarak verilmesi bulunmaktadır. Üçüncü yöntem ise ortakçılara ve yarıcılara sağlanan üretim malzemeleri karşılığında hasada ortak olunması bulunmaktadır (Güran, 1998, s. 134-139).

Zirai kredi alanında değinilmesi gereken konulardan biri de borç verme işlemlerinin temelinde murabaha işleminin geçerli olmasıdır. Murabaha aracılığı ile borç verme zamanla tefeciliğe dönüşmüştür. Çoğunlukla ağalar, tüccarlar, mültezimler tarafından yürütülen bu işlemler sonucunda köylü kesim sürekli borçlu konumda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde borç verme işlemlerinde 1848'de yereli, 1851'de ise Osmanlı genelini kapsayan nizamnameler ilan edilmiştir. 1852'de ise faiz oranları yeniden değerlendirilmiştir. 1864 yılında yeni bir nizamname ilan edilerek zirai kredi alanındaki borç verme işlemleri düzenlenmek istenmiştir (Demirkol, 2018, s. 626-628).

Kurumsal olmayan kredi işlemlerinin gerçekleştiği bir durumda Midhat Paşa köylünün nakit sorununu çözme amacıyla memleket sandıkları uygulamasını geliştirmiştir. İlk olarak 1863 yılında Pirot kasabasında kurulan bu kurumlar 1867 yılında kendine ait mevzuatı ile memleket sandıkları adını almıştır (Ataşağın, 1939, s.1-2).

Bu kapsamda memleket sandıklarının işletilmesi belirli kurallara bağlanmıştır. Sandıkların sermayesi, borç verilebilecek kişiler ve sandıkların idaresi bu kuralların temel başlıklarını oluşturmaktadır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 7 ve Sayı 10). Memleket sandıklarının başlıca kurulma nedeni Tuna Vilayet Gazetesinin ilk sayısında görebilmek mümkündür. Habere göre köylülere yüksek faizle borç verilmesi suretiyle tarım kesimi zora düşmektedir. Memleket sandıkları aracılığı ile aylık yüzde bir faizle borç verileceği bildirilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 1).

Memleket sandıklarının kurulmasının ardından Tuna Vilayet Gazetesinin 24 Mayıs 1865 ve 1 Haziran 1865 tarihli 11 ve 12. sayılarında borç verme işlemlerinin başladığı görülmektedir. Sandıkların sermayeleri nakit para ve zahireden oluşmaktadır. Sermayelerin bir kısmının zahire olarak tutulması zamanla artacak fiyat beklentisine bağlanabilir. Bu duruma örnek olarak Niş kazası menafî sandığına bakılabilir. Niş kazası memleket sandığında 77.400 kuruş nakit bulunduğu ve nakde dönüştürülmek üzere zahiresinin olduğu bildirilmiştir. Ayrıca İznipol ve Lofçe kazaları sandıklarında da benzer durum görülmektedir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 13).

Tuna Vilayet Gazetesinin 8 Mart 1865 tarihli sayısında ise Tuna Vilayeti'nde bulunan sandıkların sermaye bilgileri paylaşılmıştır. Haberde 80 senesi mahsulünden kalan nakit, 1865 senesinde elde edilen sermaye ve 80 senesi çeşitli gelir bilgileri bulunmaktadır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 51).

Memleket sandıkları zirai kredi alanını düzenleme ve çiftçilere kolay kredi sunma imkanı sağlama amacı ile kurulmuşsa da zamanla etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Memleket sandıklarına ait nizamnameye uygun davranılmaması, sermaye toplama zorlukları, borçların tahsili konusunda yaşanan problemler, kefilsiz ve rehinsiz borç verilmesi, yolsuzluklar ve idari alandaki yetersizlikler bu durumun başlıca sebepleri arasında yer almaktadır. 1883-1888 yılları arasında menafî sandıkları ismini alması, sermaye sağlanması amacıyla aşar vergisinde onda bir oranında artırıma gidilmesi ve reform çabaları da bu kurumların devam ettirilmesinde yeterli olmamıştır. 19 Ağustos 1888 yılında Ziraat Bankası kurulmuş ve menafî sandıkları lağvedilmiştir. Bu düzenleme sonrasında zirai kredi işlemleri hükümetin idaresine devredilmiştir (Atasağun, 1939, s.6-21).

3.5. Tuna Vilayeti'nde Aşar Vergisine Yönelik Düzenlemeler

Aşar vergisi Osmanlı Devleti'nde zirai üretiminden alınan onda birlik vergilendirmeyi tanımlamak için kullanılmaktadır. (Erkal & Tabakoğlu, 2007, s. 100-101).

Tanzimat dönemi öncesinde arazinin sulanma şartlarına göre “nısf öşür” yani vergi oranının yarısı alındığı görülse de arazi kullanımında ek maliyetlere katlanılmıyorsa tam öşür alınmıştır (Karakaş, 2003, s. 42). Aşar vergisinin tahsilinde ise emanet iltizam, köylüye ihale ve tahmis usullerinin uygulandığı görülmüştür (Karakaş, 2003, s. 84).

Tuna Vilayeti’nde aşar vergisinin toplanmasına yönelik gelişmelere Tuna Vilayet Gazetesi’nin 19 Nisan 1865 tarihli 6. sayısında rastlamak mümkündür. İlk olarak gazetenin 3. sayısında yer alan talimatname üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda genel hükümler, ikinci kısımda asker bedelleri ile ilgili kurallar, üçüncü kısımda ise aşar vergisi hükümleri bulunmaktadır. Talimatnamede aşar vergisine yönelik beş madde bulunmaktadır.

Kanunnamenin birinci maddesi gereğince aşar vergisinin toplanmasında tahmis usulü kabul edilmiştir. Tahmis usulüne göre cari yıl içinde ödenecek vergi miktarının belirlenmesinde vergi kaynağından alınan son beş yıllık vergi miktarının ortalaması geçerli olacaktır. Bu yönü ile tahmis usulü bir vergi toplama yöntemi yerine tahsil edilecek vergi miktarının belirlenmesi bakımından önemlidir. Ayrıca ikinci maddeyi de kapsayacak şekilde vergi miktarlarının onaylanması sürecinde liva meclisleri ve kaza meclis idareleri görevlendirilmiştir. Aşarın elde edilen mahsule oranla toplanması yöntemi ise üçüncü maddede yer almaktadır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 6).

Aşar vergisinin toplanmasında yenilik sayılabilecek gelişme ise verginin toplanmasında taksitlendirme yönteminin uygulanmasıdır. Kanunnamenin dördüncü maddesinde yer alan bu hükmün olumlu sonuçlarını gazetenin 24 Mayıs 1865 tarihli sayısında görmek mümkündür. Bu maddeden memnun olan bölge halkı zamanı gelmeyen taksitleri de ödemek istemiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 11). Kanunnamenin beşinci maddesinde ise vergisini ödemeyenler hakkında gerekli işlemlerin yapılacağı belirtilmiştir.

Aşar vergisinin toplanmasında yukarıda belirtilen maddelerin kabul edilmesiyle birlikte vergilendirme süreçleri hakkında halkın bilgilendirilmesinin yanında hangi kuralların işletileceği beyan edilmiştir. Bu sayede vergilendirme sürecinde etkinliğin artırılması amaçlanmıştır.

Tuna Vilayet Gazetesi’nin 24 Ocak 1866 tarihli 46. sayısında ise aşar vergisinin toplanma yöntemlerinden biri olan köylüye ihale yönteminin başarısız olduğunu görmekteyiz. Habere göre verginin toplanması sürecinde halk arasında anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Bu gelişmeler sonrasında iltizam usulünün yeniden yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Alınan karar gereğince verginin iltizama verilmesi sürecinde müzayedelerde teklif edilen rakamların kabulünde

hazine-i celilenin onayına gerek görülmemiştir. Köylünün ürünlerini pazara ve iskeleye götürmesi gerekmeyecek, tarla sınırları içinde yer alan anbara ürünü teslim edecektir. Eğer taşıma işlemi icap etmişse bu işlerin görülmesi sürecinde kiralama usulü geçerli olacaktır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 46).

Aşar vergisinin toplanmasında iltizam usulünün uygulanmaya başladığına yönelik haber ise gazetenin 19 Temmuz 1868 tarihli sayıda yer almaktadır. Haber metninde Rusçuk, Varna, Vidin ve Tırnova'da aşar bedelleri müzayede sonrasında belirlenmiştir. Rusçuk aşar vergisi zammı oran olarak %70, Varna'nın %60, Vidin ve Tırnova'nın ise %55 seviyesinde gerçekleşmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 291).

3.6. Tuna Vilayeti'nde Hayvancılık

Osmanlı Devleti'nde hayvancılık faaliyetleri tarımsal üretimin bir kolunu oluşturmaktadır. Köylünün koşum hayvanlarına olan ihtiyacı yanında hayvanlardan elde edilen gıda ürünleri de bu anlamda önemlidir.

Rumeli bölgesi Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un ve ordunun et iâşesinin karşılanmasında temel gıda arz bölgesi konumundadır (Tabakoğlu, 2012, s. 323). Ticari hayvancılık alanında da etkin olan bu bölge 1844-45 yıllarında 34.6 milyon kuruş ihracat geliri elde etmiştir. 1862-64 yıllarında bu rakam 87.5 milyona kadar çıkmıştır. Nüfus artışının %24 olarak hesaplandığı bir durumda kişi başına ihracat artışının %68 oranında gerçekleştiği söylenebilir. Bunlarla birlikte canlı hayvan ihracatında zaman içinde dalgalanmalar da görülmüştür. Canlı hayvan varlığındaki artış veya azalma ticari imkanlarla paralellik göstermektedir (Palairat, 2000, s.123-124).

Tuna Vilayeti'nin de ilgili konu bakımından önemi Tuna Vilayet Gazetesi'nin 26. sayısından anlaşılmaktadır. Habere göre Tuna Vilayeti'nde önceki tarihlerde yasaklanan hayvan ihracatı 1865 senesinde yeniden serbest bırakılmıştır. Bu sene için hayvan sayısı yeterli görülmüştür. Köylünün istediği bölgeye hayvan satmasına izin verilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 26).

Tuna Vilayeti'nde hayvan varlığını etkileyen unsurlardan biri hayvan hastalıkları olmuştur. İlk olarak gazetenin 9 Kasım 1865 tarihli 35. sayısında görülen hastalık haberlerinde telef olan hayvan sayısının yüksek rakamlara ulaştığı bildirilmektedir. Örneğin Kurt Dumanı karyesinde 2400 civarı manda ve kara sığır telef olmuştur (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 35). Balçık, Münkaliye ve Pazarcık kazalarında bu rakam 5000'e ulaşmıştır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 37). Hastalık sebebiyle Hacıoğlu Pazarcığı'nda 5064 inek ve öküz, 525 manda, 9976 ağnam ve keçi, 224 hergele ölmüştür. Hacıoğlu Pazarcığı ve Varna'da

toplam sayı 116.554'e ulaşmıştır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 46).

Hastalık hayvanların yüreklerinde sirayet etmektedir. Hayvanların karınlarına vurmaları ve sonrasında dayanamamaları ile telef oldukları bildirilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 35).

Hayvanların gömülmesinde derin kuyuların kullanılması istenmiştir. Avrupa'da bu hastalık için aşı bulunmadığı belirtilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 46). Hastalıkla uğraşan ve sermayelerini bu şekilde kaybeden köylülere 17.000 kile tohumluk hububat dağıtılmıştır. Bu anlamda mali destek sağlanmak istenmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 37).

Tuna Vilayet Gazetesi'nin 1 Mart 1866 tarihli 51. sayısında ağnam vergisi miktarları ilan edilmiştir. İltizam sisteminin uygulandığı bu süreçte Rusçuk ve Vidin sancaklarına yönelik müzayedeler yapıldığı anlaşılmaktadır (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 51).

Et işesi anlamında Tuna Vilayeti'nde atılan adımlardan biri de Sofya bölgesine hayvan getirilmesi amacıyla şirketin kurulmak istenmesidir. Şirketin temel gayesi halka uygun fiyatla et satımını temin etmek olacaktır. Rusçuk kasabasında etin kıyyesinin normal zamanda 4.5 kuruşa satıldığı ancak kış zamanlarında bunun iki katına çıktığı belirtilmiştir. Rusçuk'a yakın Polone'de fiyatlar 1.5 kilo et için 2.90 kuruş seviyesindedir. Oluşan bu fiyat farkı tüketicinin refah kaybına sebep olmaktadır. Kurulacak şirketin yüz hissedenden oluşacağı ve her hisse fiyatının 1000 kuruş olacağı ilan edilmiştir. Böylece 100.000 kuruş sermayeli şirket aracılığı ile uygun fiyatla et temin edilmesi istenmektedir. Taliplilerinin Rusçuk kaymakamlığına başvurusu talep edilmiştir (Tuna Vilayet Gazetesi, Sayı 25).

4. SONUÇ

Klasik dönem Osmanlı Devleti'nde tarım sektörünün hakimiyeti görülmektedir. Çift-hane ve tımar sistemi temelinde gelişen bu yapı zamanla değişime uğramıştır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde birçok alanda dönüşüm adımlarının görülmesi ile yenileşme dönemi çerçevesinde literatür oluşmuştur.

Osmanlı Devleti'nde tarım sektörünün dönüşümünde ilk olarak vergilendirmeye değinmek mümkündür. Nakdi ekonominin ağırlık kazanması ile birlikte iltizam sistemi uygulaması yaygınlaştırılmıştır. Vergi miktarının belirlenmesinde müzayede süreçleri ve vergi miktarına yapılan zamlar önemlidir. Tuna Vilayet Gazetesi'nde yer alan ilan ve haberler bu süreci en iyi şekilde örneklemektedir. İlanlar kısmında yer alan müzayede haberlerinde vergi çeşitleri,

verginin bölgesel sınırları ve yapılacak zamlar açıklanmıştır. Mültezimlerden aynı zamanda kefiller de talep edilmiştir. Canavar rüsumu, duhan ve tütün vergileri ilanlarda yer alan vergi çeşitleridir. Bu vergilerin miktarları her bir bölge için ayrı ayrı belirlenmiştir. Mutasarrıflar ise vergilerin iltizama verilmesi sürecinde önemli roller üstlenmişlerdir. Mutasarrıflar sürekli yer değiştirerek sürecin en kısa zamanda bitirilmesi için uğraş vermişlerdir.

Yenileşme döneminde arazi mülkiyetinin belirleyicileri ilan edilen Kanunnameler olmuştur. Bu anlamda 1858 Arazi Kanunnamesi önemlidir. Kanunname sonrasında kişilere özel mülkiyet hakkı tanınmıştır. Osmanlı Devleti'nde özel mülkiyet ilişkilerinin gelişimi hakkında Tuna Vilayet Gazetesi'nde de haberler ve ilanlar bulunmaktadır. Büklük Çayırı örneğinde arazilerin müzayedeler ile satıldığı tespit edilmiştir. Köstence örneğinde ise bölge insanların özel mülkiyet anlayışı ile birlikte yatırım beklentileri bulunmaktadır. Yatırımların istenilen düzeyde olabilmesi için tedbirler alınmıştır. Miri arazilerin satışı da bu anlamda önemlidir. Arazi sahipliğinin belgelendirilmesi amacıyla tapuların ilgili idari birimler tarafından onaylatılması istenmiştir. Bu sayede oluşabilecek karmaşa giderilmeye çalışılmıştır.

Tuna Vilayeti'nde tarımın ticarileşmesi gazetede yer alan haberlerden açıkça izlenebilmektedir. Tarımda ticarileşmenin Tuna Vilayeti bölgesi köylüleri için faydalı olduğu görülmektedir. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında kullanılan köprülerin ve yolların zarar görmesi köylülerin ekonomik anlamda olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Ayrıca ticari işlemlerin sistemleştirilmesi ve düzenlenmesi adına yeni kurallar getirilmiştir. Alt yapı yatırımları ile ticaret desteklenmiş, vergi indirimleri ile de teşvik edilmiştir. Makineleşme alanında ise gazetede sadece bir haber bulunmaktadır. Bu haberde ise dönemin şartlarına göre kapsamlı bir makinenin getirildiği ve köylülere sergileneceği anlaşılmaktadır.

Midhat Paşa zirai kredi alanında memleket sandıklarını kurarak köylünün yüksek faizle borçlanmasını sona erdirmek istemiştir. Bu amaçla memleket sandıklarının nasıl yönetileceği konusunda kurallar hazırlayarak kurumsal alt yapıyı da sağlamak istemiştir. Memleket sandıkları kurulduğu dönemde belirli sermaye büyüklüğüne ulaşmıştır. Ancak belirli sorunlar nedeniyle tarımsal kredi alanındaki kurumsal varlığı uzun sürmemiştir.

Tarımsal ürünlerden yüzde on seviyesinde alınan aşar vergisi Tanzimat sonrasında farklı yöntemlerle toplamıştır. Tuna Vilayeti'nde ise verginin toplanma usulleri talimatnamelerle belirlenmiştir. Böylece verginin toplanması

sürecinde kurumsallık sağlanmaya çalışılmıştır. Tuna Vilayeti'nde yer alan meclisler vergi bedellerinin onaylanması için görevlendirilmişlerdir. Verginin ödenmesi sürecinde taksitlendirmeler yapılarak köylü maddi anlamda rahatlatılmak istenmiştir. Bu kararın olumlu yansımaları olmuştur. Tahmis usulü halk arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle uzun süre uygulanamamıştır. Sonuçta iltizam usulü yeniden kabul edilerek müzayedeler düzenlenmiştir.

Hayvancılık konusu zirai üretim içinde yer almakla birlikte köylünün koşum hayvanı ihtiyacının karşılanması, ulaşım ve yük taşımacılığında kullanılması, ordunun ve büyük şehirlerin et ihtiyacının karşılanması konularında ayrıca önemli yeri bulunmaktadır. Tuna Vilayeti'nde de iaşecilik temelinde kararlar alındığı gazeteden görülmektedir. Tuna Vilayeti'nin hayvan varlığını etkileyen en önemli unsur ise haberlerden anlaşıldığı üzere hastalıklar olmuştur. Yüksek sayılara ulaşan hayvan ölümleri köylünün birikmiş sermayesini eritmiştir. Ölümler sonrasında bazı tedbirler alınsa da ölümleri bitirecek nihai çözüm elde edilememiştir. Hayvancılığın vergilendirilmesinde ise ağnam vergisi kapsamında iltizam usulü uygulanmıştır. Bölgeye uygun fiyatla et sağlanması amacıyla kurulan şirket ve bu şirketin hissedarlardan oluşması ise kurumsallık açısından önemlidir. Ancak gazetenin sonraki sayılarında şirketle ilgili bilgilere rastlanılmamıştır.

5. ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

6. MADDİ DESTEK

Bu çalışmada herhangi bir fon veya destekten faydalanılmamıştır.

7. YAZAR KATKILARI

Cİ: Kaynakların toplanması ve işlenmesi;

Cİ: Literatür taraması ve yorumlanması;

Cİ: Osmanlıca belgelerin okunması ve işlenmesi;

Cİ: Yazım ve sonuçlandırma.

8. ETİK KURUL BEYANI VE FİKRİ MÜLKİYET TELİF HAKLARI

Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

9. KAYNAKÇA

- Acar, K. (2013). *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari Reform Denemesi: Tuna Vilâyeti (1864-1867)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.
- Ataşağın, Y.S. (1939). *Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası 1888-1939*, İstanbul: Kenan Basımevi.
- Batmaz, E.Ş. (1999). *İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları. Osmanlı*, C:3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Cin. H. (1995). *Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Demirkol, K. (2018). Toplumsal Trajedi: Osmanlı İmparatorluğunda Tefecilik (1848-1864). *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, 625-648.
- Erkal, M., & Tabakoğlu A. (2007). Öşür. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C:34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Genç, M. (2000). İltizam. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C:22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Güran, T. (1998). *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalçık, H. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (1.c), İstanbul: Eren.
- İnalçık, H. (1959). İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi. *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, 29-46.
- Karakaş, M. (2003). *Tanzimat Dönemi Aşar Vergisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Karal, E.Z. (1988). *Osmanlı Tarihi*. (6.c), (4.b). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Karal, E.Z. (1988). *Osmanlı Tarihi*. (7.c), (4.b), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Kazıcı, Z. (2005). *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, İstanbul: Bilge.
- Koç, E. (2005). *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Tarım*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi SBE, Eskişehir.
- Kurt, Y. (1999). Osmanlı Toprak Yönetimi. *Osmanlı*, (3.c), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Küçükcalay, A.M. & Çelikkaya A. (2002). Osmanlı Vergi Sistemi ve Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak İltizam. *Türkler*, (7.c). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Küçükcalay, A.M. (1999). Osmanlı Toprak Sistemi. *Osmanlı*, (7.c), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Palairat, M. (2000). *Balkan Ekonomileri 1800-1914 Kalkınmasız Evrim*. Eyşe Edirne (çev.). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.

Pamuk, Ş. (1984). The Ottoman Empire in the “Great Depression” of 1873-1896. *Journal of Economic History*, Vol: XLIV, 107-118.

Pamuk, Ş. (1984). *Osmanlı Ekonomisi Ve Dünya Kapitalizmi (1820-1913)*. Ankara: Yurt Yayınları.

Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Quataert, D. (2006). Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, (2.c). H. İnalçık & D. Quataert (Ed.) *19. Yüzyıla Genel Bir Bakış* içinde (ss.887-1041). İstanbul: Eren.

Tabakoğlu, A. (2007). Yenileşme Dönemi Osmanlı Ekonomisi. *Genel Türk Tarihi*, (7.c), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2012). *Türkiye İktisat Tarihi*. (11.b), İstanbul: Dergah Yayınları.

Tuna Vilayet Gazetesi. Sayı (1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 281, 288, 289, 290, 291).

Yalçınkaya, M.A. (2006), *Osmanlı Döneminde Bulgaristan*. Karatay, O. & Gökdağ, B.A. (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt:1 (Tarih)* içinde. Ankara: KaraM ve Vadi Yayınları, 320-330.